

Tveta socken

Innehåll:

- 1 Inledning
- 2 Bevarade kyrkböcker
- 2 Litteratur
- 2 Adresser och länkar
- 3 Historik
- 8 Orter
- 10 Ortnamnen

SCB-kod: 178502
GEOKOD: 1710120

Tveta omnämns första gången 1503 "*Twetbe socken*". Tveta har sedan medeltiden varit annex till Kila, men 1962 överfördes församlingen till Säffle pastorat.

Namnet Tveta är troligen gammal genitiv *Thweta* av det äldsta namnet på stomhemmanet Prästgården, *Thwet*, med betydelsen "uthuggning i skog".

Tveta är en av Näs Härads tio socknar och har en total yta av ca 75,00 km².

Tveta kyrka
Foto: Gunnar Jonsson

Bevarade kyrkböcker i Tveta

- Husförhörslängder: 1747-53, 1757-64, 1770-
 - Flyttningslängder: 1739, 1813- (infl. lucka 1823-25)
 - Födelseböcker: 1687-
 - Vigselsböcker: 1730-66, 1778-
 - Dödböcker: 1687-
-

Litteratur om Tveta

- Torp i Tveta Erik Berglund och Bo Kihlgren
 - Tveta - en värmländsk socken Bengt Järgren
 - Kilaboken, en krönika om Kila, Tveta och Svanskog Anders Lignell
 - Värmlandsnäs från forntid till nutid, del II Iwan Schyman
-

Adresser och länkar rörande Tveta

- [Näs härad](#)
 - **Föreningens sockenombud som kan svara på frågor om Tveta**
Vakant
-

Historik om Tveta

Texten är hämtad från bokverket "Sveriges bebyggelse" 1963 av Sigurd Erixon, med välvilligt tillstånd av hans efterlevande.

Tveta socken av redaktör Iwan Schyman

Denna socken gränsar i sydväst och väst till Dalsland, i norr till Kila och i öst till Säffle. I söder begränsas den av Vänern. Getebolsviken och Gatviken tränger djupt in i landet. Önaholm, som ligger långt ut i Gatviken, hör också till socknen. Detta var tidigare en ö, som hade endast båtförbindelse med fastlandet, men för något tiotal år sedan byggdes väg till ön.

Arealen är 1.930 hektar åker, 81 hektar tomt och trädgård, 8 hektar kultiverad betesmark, 91 hektar naturlig äng, 3.657 hektar skogsmark och 860 hektar övrig mark. Hela arealen sålunda 6.740 hektar. Åkerarealen år 1885 var 2.037 hektar. Minskningen sedan den tiden utgör endast 167 hektar, vilket kan förklaras med, att socknen huvudsakligen består av småbruk. Brukningsdelarna år 1885 var 205 stycken, vilket betyder att varje egendom omfattade i medeltal endast 9 hektar. För By socken var vid samma tid medeltalet 20 hektar per brukningsdel.

Inom socknen ligger till sin största del sjön Sjö, vilken avflyter genom Bunäsbäcken ut i Kilaälven och Harefjorden.

Stenåldersminnena är ganska få. Ingen äldre yxtyp än den tunnackiga stenyxan är känd och denna endast i ett ex. från Mon och ett från Sjöbyn. En bredeggad flintyxa är hittad i Avelsäter och en med endast socknen som angiven fyndort. Skafthålsyxor är funna i Avelsäter, Gatan, Karudstorp, Mossvik, Sjöbyn, Valnäs, Vickersrud och Rud samt en med socknen som fyndort. En flintskära från Avelsäter är också antecknad, men därmed är förteckningen fullständig. Av fasta fornlämningar är att nämna en hållkista i Getebol, 300 m söder om gården Mossen, och en på gränsen mot Bengtsbol. Vidare är en hållkista anmäld vid Rud, där den ligger vid en igenväxt boplats, Klövsten.

Från bronsåldern härstammar gravrösen, två vid Tjuvviken i Skärsmyr och ytterligare tre

på Värmlandssidan av samma vik, ett vid Vänerens strand i Billsvik och ett framme i byn i Karud samt ett på Tveta gård.

Ett gravfält från järnåldern med 33 större och mindre högar låg år 1837 väster om vägen till Dottebol, 300 m från vägskälet i Avelsäter. De undersöktes 1837 av Rickard Dybeck, som där fann flera metallföremål, ett människoskelett och en täljstensurna. En gosse hade tidigare funnit en genomborrad, fyrkantig sten med korsmärke. Nu är det endast ett 10-tal högar kvar. I Dottebol, 300 m söder om järnvägsviadukten, ligger ett gravfält med 11 högar på västra sidan om vägen. På Önaholm finns en fornborg på åsslutningen söder om Karsundet. Det är en ganska väl bevarad mur, som ligger framför en svacka, vilken leder upp mot åskränet.

Intill Önaholm är också en holme, som kallas Körsbärsholmen, på vilken sockeln efter en byggnad ligger ganska väl bevarad. Inom sockelns södra del är en stor grop. Djurklou har i sina anteckningar från 1867 infört en skiss av husgrunden. Anteckningarna trycktes i årsboken "Värmland förr och nu, 1956".

En sägen om en sjöstrid, som utkämpats vid Önaholm, är ännu levande i bygden. Den berättar, att en fientlig flotta kom och lade sig utanför Karsundet i Gatviken och stängde in hemmaflottan. Om natten grävde sig folket på hemmaflottans båtar genom den sidlänta marken mellan Ön och fastlandet och seglade ut där samt angrep fiendeflottan från utsidan.

Den gamla gränsen mellan Värmland och Dalsland, som Erik Noreen beskriver i Namn och Bygd 1921, sammanfaller enligt en karta från 1741 i stora drag med den nuvarande. Gränsen gick från Oppensten, en i två hälfter kluven sten vid sjöstranden i Tjuvviken (nu kallad Dalsten) över Lerbäck, Brudesten och Buvattnet. Och om de gamla

sagorna talar sant, kan just här också ha gått en riksgräns mot Norge.

Den äldre västgöotalagens kyrkförteckning nämner för Sunds härad tre kyrkor, och dessa måste då ha varit By, Kila och Tveta. Sockennamnet är dock inte omtalat under medeltiden, men några skattelagda hemman är nämnda i Otte Torbjörnssons skattebok av år 1503. Bland dessa hemman är Affwersetther (Avelsåter), som nog får räknas som den märkligaste byn. År 1885 omfattade den 11 brukningsdelar och var då och tidigare skjutsstation och säte för flera hantverkare. Längre tillbaka i tiden sammanträdde också häradsrätten vid några tillfällen i Avelsåter.

Tveta hade 766 invånare vid årsskiftet 1961-62. År 1885 var folkmängden 1.471 personer, en minskning sålunda med 705.

I landshövding Adolph Mörners "Ekonomiska beskrivning över Värmland" 1762 nämnes Tveta och Kila såsom en grupp. I Tveta är dels sand och dels mulljord. Socknen består mest av slättbygd, medan i Kila skogs- och slättbygd blandas. I Tveta skall allt vara upptaget och i bruk satt, vad såväl inägor som utmarker beträffar. Åker och äng brukas på fädernas sätt. Det sås mest havre men litet råg och korn. Dikning är sällsynt. Allmogen här säljer säd och kreatur för utlagors betalning.

År 1841 behandlade sockenstämman en skrivelse från styrelsen för väg- och vattenbyggnader med förfrågan om det fanns mossar, myrar och kärrmarker att torrlägga. Svaret blev att i Avelsåter fanns 25 tunnland myrar. Strandägare vid sjön Sjö uppgav, att de 1837 gjorde en avtappning, varvid över 100 tunnland vanns. År 1849 beräknades att man året förut odlat 50 tunnland. Då var proportionen mellan de odlade sädesslagen sådan att mot 9 tunnor höstsäd svarade 50 tunnor vårsäd.

I Tveta bedrivs jordbruket numera på ett modernt sätt med så gott som helt genomförd mekanisering. Jämte korn och havre hör vete till de viktigaste grödorna. Som redan förut nämnts, består socknen så

gott som uteslutande av småbruk, varför man också har kreatur på jordbruket. Korna är av SRB-rasen. Några särskilt stora skogar har man inte, men skogsskötseln utgör likväl ett gott stöd åt jordbruket.

När på sockenstämman den 14 okt. 1706 en fråga framställdes angående förekomsten av malm m. m., svarades, att i Esketan och Backa (Framnäs) fanns täljsten, svartgrön till färgen, varav förr gjorts pottor. Man kan i samband härmed erinra sig, att ett kärl av täljsten hittats i en av gravhögarna i Avelsåter. En såg i Avelsåter är i drift. Karuds cementvarufabrik startades 1913 och har under sommaren ett 10-tal man anställda. En fabrik för färdig betong är också anlagd i anslutning till grusåsarna mellan Karud och Snåret. I Vickersrud finns en såg, som drivs med vattenkraft, när det finns vatten i bäcken. År 1825 var 8 bäckkvarnar i gång.

Socken är numera utan handelsbutiker. För några år sedan hade diverseaffärer inrättats i Karud, Avelsåter och Skärsmyr, men samtliga har upphört. Varubussar från såväl Säffle som Åmål gör regelbundna turer i socknen. Gammal tradition gör att Tvetaborna handlar även i Åmål. Detta är ju en stad med över 300-åriga anor, medan Säffle som handelsplats knappast är 100 år gammalt. I ett stämmoprotokoll från 1832 heter det, att Tveta socken har sina affärer på Åmål, varför man inte gärna ville delta i vägbyggen norrut. Sockenborna vägrade sålunda 1832 att åta sig någon kostnad för omläggning av backen vid Slottsbron. Likaså vägrade de att delta både i omläggningen av vägen vid Svänkviken i Ed 1833 och i vägbygget Säffle-lastageplatsen vid Låka. År 1933 intogs vägen Kila-Kallskog till allmänt underhåll, och 1939 intogs vägen Smärslid-Backa. Bergslagsbanan drogs genom socknen 1879, och en anhalt var planerad vid Getebol, men den ansågs senare onödig. År 1926 öppnades busstrafik på linjen Säffle-Karlstad och denna utsträcktes senare till Åmål. På 1930-talet startade busslinjen Lövenborg i Kila-Tveta-Säffle. År 1949 blev det en ny busslinje på traden Säffle-Avelsåter-Skärsmyr -Stora Kilen. Dessa

busslinjer har endast sporadiskt trafikerats under 1950-talet.

Tveta elektrifierades 1920 med kraft från Trollhättan. Den första poststationen i Tveta inrättades i Avelsåter men blev på grund av för liten frekvens snart indragen. Poststationen Karud öppnades 1898. Telefonstationen Karud öppnades 1909, Gatviken 1930 och Vickersrud 1936.

De mest spridda tidningarna är Säfte-Tidningen, Nya Wermlands-Tidningen och Provinstidningen Dalsland.

Det berättas, att en tidigare kyrka i Tveta legat vid Mon, varest vissa stensättningar såges ha varit synliga vid 1800-talets början. Nu kan dock ingen utvisa platsen. Att det funnits en medeltida kyrka i Tveta är emellertid klarlagt, ty i tornet hänger fortfarande ett par medeltida klockor, och i kyrkan finns ett krucifix och tre snidade figurer, som anses härstamma från 1300-talet. Mats Åmark skrev en artikel om kyrkklockorna i Säfte-Tidningen den 6 december 1953, vari han säger, att lillklockan ringt redan på Birger Jarls tid, medan den yngre lät höra sig vid mitten av 1400-talet. I vapenhuset till den nuvarande kyrkan står årtalet 1670, och på en gravsten har man funnit årtalet 1671. I den första boken med sockenstämmoprotokoll står angivet, att "prosten Erlando Faxelio" år 1684 fördelat kyrkobalkens (kyrkoplankets) uppsättande på de olika hemmanen i socknen. Därvid indelades socknen i 22 rotar, som var och en hade att svara för en fyra famnars balk. Kyrkogården bör sålunda haft en omkrets av ca 160 m.

År 1718 föreslog överste Ahlfeld på Tveta gård, att kyrkan skulle målas inuti. Han lånade ut 60 daler härtill. Nu menade man, att den gamla altartavlan skulle se alltför "gemen" ut, varför översten lovade att i Västergötland betinga en av fem alnars längd. Yttertaket skulle också lagas, så att det inte blev skador på himblingen (innertaket). Altartavlan blev färdig 1722.

Samme man antydde 1714, att sockenmännen borde bygga sockenstuga,

emedan han fann, att kyrkbesökarna gjorde intrång i hans hus. Sockenstugan byggdes också, men man synes inte ha haft stor användning för den, ty 1729 talades om att skänka den till kaplansboställe.

År 1737 byggdes läktare. År 1744 beslöts att nedtaga den gamla tiondeboden och återuppföra den på kyrkogården till ett gravrum att sätta de döda i under vintern. I november 1778 beslöts att utvidga kyrkfönstren och insätta ett nytt fönster mitt emot det främsta i koret.

År 1797, den 9 juni, förekommer en paragraf, som synes behandla något som var aktuellt under hela århundradet: ett oanständigt prat och buller i tornhuset, som förspörjes av vanartiga och lösa föraktare av Guds ord. Stämman förbjöd vid stockstraff att tornhuset skulle göras till ett skvallerhus, varest fåfängliga tungor övar sig i förargligt prat och löje.

År 1796 åtog sig inspektör Lindstedt att bygga stenmur kring kyrkogården. År 1804 beslöts att gravarna under kyrkgolvet skulle igenkastas och ingen skulle mer få sätta ner lik där, där de ligger och ruttar till de levandes plåga. Sakristian hade i början ingen dörr ut, men i maj 1826 beslöt man ta upp en sådan.

År 1853 beslöt man börja samla hop pengar till ny kyrka. Man kom också överens om att varje hemman skulle köra fram fyra lass sten årligen. Emellertid blev det fråga om att endast bygga till den gamla kyrkan. Det var ingen mening med det, ansåg komminister Bystedt, som gjorde en beräkning av folkmängdens tillväxt. Om den skulle öka i fortsättningen som ditintills, "borde vi här i Tveta år 1956 ha 3.422 personer", sade han. Man ville emellertid inte tro på komministerns beräkningar, och år 1872 kom den stora ombyggnaden. Kyrkan tillbyggdes 8 alnar i längden och höjdes med tre timmervarv. Det platta innertaket välvdes. Spånen på ytterväggarna togs bort, och det blev brädfodring i stället. Sådan var kyrkan ända fram till år 1955, då såväl kyrka som torn åter bekläddes med spån och tjärbräddes.

När man på sockenstämma i Tvetå år 1706 kunde svara nekande på frågan, om något pietisteri eller dylikt förekom inom socknen, är detta likväl ett bevis för, att sådant kunde förekomma så tidigt. Men inte förrän vid mitten av 1800-talet började den frikyrkliga rörelsen i socknen. Johannes Anderssons i Långserud (Fjellstedt-Johannes) verksamhet hade även sina verkningar här. Emma Hjärner från Södra Ny började söndagsskola 1864. Först 1880 bildades Tvetå missionsförsamling i Snåret. Predikanter från såväl Värmland som Dal besökte Tvetå. S. P. Gerdin, Åmål, försökte få en friförsamling till stånd, men folket tvekade. Nämndemannens son Nils Nilsson fick vara med om ett fritt nattvardsfirande i Åmål, och sedan började han verksamt arbeta för en församling i socknen. Allt flera hem öppnade sig för väckelsens folk. År 1890 byggdes missionshuset i Smärslid, 1891 missionshuset i Avelsåter och 1927 Elim i Vickersrudstorp. Samtliga sorterar under Missionsförbundet, och man har oftast haft predikant tillsammans med Kila missionsförsamling. År 1952 inköptes en stuga vid Klöversten, som huvudsakligen är lokal för ungdomen.

Evangeliska Fosterlandsstiftelsen har också verksamhet i socknen. En förening av De ungas förbund bildades 1906, och denna har sin lokal, Betania, i Stora Backa, Kila.

I sockenstämmoprotokollen kommer man i en första kontakt med undervisningen 1729. Pastor tillsade då husbönder och föräldrar, att de måste draga försorg om att barn och tjänstehjon lär sig läsa i bok. Man anställde sedan åtskilliga personer under årens lopp att läsa med barnen. Det kunde vara en soldat i Tonerud, fru von Kothén i Lerbyn, Läsare-Stava eller Torsten i Skärsmyr, som åtog sig uppdraget. År 1818 var klockaren skolmästare. På den tiden hade föräldrar börjat lära barnen de första bokstäverna. Den 25 juni 1824 kom första beslutet om sockenskolas inrättande enligt växelundervisningsmetoden. På våren 1830 stod en sockenstuga med skolsal färdig vid kyrkan, och klockaren Bergstrand fick 12 skilling banko i veckan. År 1831 ville man ha skola på tre ställen i socknen, i

sockenstugan, Avelsåter och Sjöbyn eller Lillebacka. År 1839 utsågs fattigvårdsdirektionen att vara direktions även för skolan, och som skolmästare anställdes konstförvanten Per Schack, född i Rämnen 1793, vilken senast tjänstgjort i Flo pastorat. 1842 hade dock denne övergivit orten, och en yngling vid skolan i Åmål antogs till lärare. Men nu skulle undervisningen ordnas efter den nya stadgan. I tre rotar skulle socknen indelas och undervisningen hålla på i 12 veckor årligen i varje. År 1844 hade Herren välsignat landet med ymnig skörd, varför man gjorde ett sammanskott om en tunna havre per hemman till skolan. År 1848 kom man underfund med att ett skolrum, nämligen i sockenstugan, var för litet för socknen, varför man beslöt bygga skolhus i Östegården. År 1845 konstaterade stämman, att den torpstuga, som året förut inköpts på Öna, var för liten till skolhus, varför man byggde ett i Gatan. Vid stämma 1863 meddelades, att k. m:t beviljat 100 rdr till inrättande av små- och roteskolor. Man beslöt dela upp denna summa på två lärare med 50 rdr till varje. Undervisningen skulle ske från 15 april till 15 oktober med en månad i varje rote. År 1871 beslöts bygga skolhus på lämplig plats vid kyrkan, och det uppfördes 1875. Det skulle innehålla skolsal, rum för skolmästaren, rum för kyrkovaktaren, sockenstuga och förstuga. År 1895 infördes slöjd för gossar, och 1901 inrättades fortsättningsskola i Karud.

År 1909 förelåg förslag till skolans omorganisation, som innebar fast folkskola i Östegården, fast mindre folkskola i Gatan, och därtill skulle lärarbostad byggas i Östegården och Gatan och ett småskolehus i Lerbyn. Det sistnämnda byggdes dock i Häverud. Östegårdens skolhus byggdes i Lillebacka först 1932. År 1937 beslöts nybygge av skolhusen i Karud och Gatan, detta med tanke på att statsbidrag nu utgick till dylika byggen. Ett sjunde skolår skulle nu också införas. Härmed var det klart med skolorna i Tvetå i lagom tid före den 1 jan. 1939, då skolan flyttades över till kommunalfullmäktige. Numera är Karuds och Gatans skolrotar sammanslagna.

Vid visitation i Tvetå 1739 frågades efter fattigstuga och upplystes, att ingen sådan fanns. Den oförståndige gossen Jean i Valnäs skulle hysas och födas ett dygn av var och en i församlingen boende hemmansbrukare. År 1782 konstateras, att de fattigas antal blivit förhöjt efter förlidet års beklagliga missväxt. År 1826 kunde Tvetå få understödsspannmål, men man ansåg att de fattiga kunde försörjas utan denna spannmål. När Kila 1901 fick fattiggård genom ombyggnad av sockenstugan, hade Tvetå möjlighet att få någon behövande inackorderad där. Något

särskilt svårbemästrat problem har fattigvården aldrig varit i Tvetå på grund av att socknen nästan uteslutande består av småbrukare.

Kommunalfullmäktige infördes i Tvetå 1940. År 1951 anslöts kommunen till Säffle stad, och 1962 inlemmades församlingen i Säffle och Tvetå församlingars pastorat. De mest verksamma föreningarna i församlingen är de kyrkliga arbetskreterna, som årligen insamlar 10.000 kr. och mera till missions- eller kyrkliga ändamål.

Orter i Tveta

- binamn

* försvunnet

stavning enligt jordeboken

Namn	Binamn	Mantal	Jordnatur	RT90 x	RT90 y
Avelsåter		1	sk	6557430	1328000
Backa La-	Lillebacka	1/4	sk	6563850	1326980
Backa-	Framnäs	1	sk	6556230	1328080
Billsvik		1/2	sk	6556580	1329470
Billsvik		1/2	fr	6556380	1329470
Bäck		1/2	sk	6563130	1325220
Dottebol		3/4	sk	6555310	1327160
Framnäs	Backa-	1	sk	6556230	1328080
Gatan		1/3	sk	6555990	1327710
Getebol		1	sk	6558000	1330800
Grorud		1/2	sk	6560350	1330500
Guttane		1	sk	6559600	1332200
Hallanda		1/2	sk	6557610	1330060
Hulta		1	sk	6554820	1329630
Humletan		1/8	sk	6559090	1327220
Håverud		1/2	sk	6558200	1329800
Jämbol		1/2	fr	6559000	1331340
Kallskog		1/3	sk	6562040	1325220
Karud		1	sk	6559410	1329900
Karudstorp		1/2	sk	6559920	1329640
Kvarnbacka-	Tonerudstorp	1/4	sk	6559930	1327420
Lerbol-	Lerbyn	1	sk	6559310	1331020
Lerbyn	Lerbol-	1	sk	6559310	1331020
Lerdalen		1/4	fr	6558550	1330650
Lillebacka	Backa La-	1/4	sk	6563850	1326980
Mon		1/4	sk	6560690	1328430
Mossvik		1/4	kr	6561600	1330280
Prästegården	Tveta-	1	sk	6559000	1329450
Pukebol-	Skråbol	1/8	sk	6561060	1327180
Rud		1/3	sk	6563590	1327890
Sandbol		1/3	sk	6556670	1327670
Sjöbyn		1	sk	6562550	1328500
Skråbol	Pukebol-	1/8	sk	6561060	1327180
Skärsmyr		1	sk	6553560	1326980
Smärslid		1	sk	6560830	1329000
Snåre		1/2	sk	6560530	1326540
Tonerud		1/2	sk	6559590	1327780
Tonerudstorp	Kvarnbacka-	1/4	sk	6559930	1327420
Tveta		Socken		6559070	1329300
Tveta-	Prästegården	1	sk	6559000	1329450
Valnäs		1	sk	6562290	1331600
Vickersrud		1	sk	6563840	1325800
Vickersrudstorp		1/3	sk	6564270	1326320

Äsketan		1/3	sk	6559210	1326700
Öna-	Önaholm	1	sä	6553200	1328800
Önaholm	Öna-	1	sä	6553200	1328800
Östegården		1/3	sk	6563060	1325850

Ortnamnen i Tiveta

Källa: Sveriges ortnamn - Ortnamnen i Värmlands län

1 Avelsäter

1 sk. - Affwersetther, auersetther 1503 N. o. H. II s. 72. - Auesäter 1540, -ssetter 1546 1551, Auersetther 1542, Auelssätter 1543, Auelsetter 1590, Auer(s)sätter 1548 1550, Affuesetter 1576 1581, Afwelsäter 1633, Afwelsäter 1825 **1877** jb. - Aversetther 1546 tl, Auesetter 1556 tl, Aveseter 1564 tl. ~ Ä. jbr skattehmn 1 mtl. F. led. synes urspr. innehålla gen. av det fsv. mansn. *Aver* (fgutn. *Avair*). S. led. är *säter* 'fäbod'.

Billsvik

Bilswig 1503 N. o. H. II s. 72, 93 (4 ggr). - Billesuik 1540, Bi(i)lssuick 1542 1576, Billisuick 1548, Billesuich 1600, Bylswyck 1680, Billsvik 1825 **1877** jb. ~ Jb 1540 upptas en gård, sedermera uppdelad i två. F. led. är kanske gen. av det fnord. tillnamnet *Bild* (i fda. använt som mansn.). Byn ligger vid en liten vik av den stora Getebolsviken.

1, 1/2 sk. ~ Ä. jbr skattehmn 1 mtl.

2, 1/2 fr. ~ Första g. jb 1724 sk fr 1725, frälshmn 1/2 mtl. Hade 1825 nr 1.

1 Bäck

1/2 sk. - Bäck 1568 **1877** jb. ~ Första g. jb 1568, torp (upptaget med Sjöbyn), 1571 skattetorp, sedermera hmn (1/3, 1/2 mtl). Hmnet begränsas av två vattendrag.

1 Dottebol

3/4 sk. - Dotteböll 1534 fogderäk. - Dottebö(l) 1540 1546, -boll 1551 1680, Dättebördt 1548, -boll 1550 1610, -böll 1568 1581, -bool 1585, Dätbooll 1621, Dätbooll 1633, Dottebol 1825 **1877** jb. - Dorthabörd 1546 tl, Dottabörd 1556 tl, Dättabörd 1564 tl, Dätteböldh 1572 tl. ~ Ä. jbr frälshmn, senare kronohmn, 1 mtl. F. led. är oklar. S. led. är *bol* 'gård, hemman', äldst i biformen *böle* eller i en blandform *böl*.

1 Framnäs

(ä. Backa) 1 sk. - Backe 1503 N. o. H. II s. 72, 75, 93. - Backa 1540 1877, Backe 1543 1568, Framnäs **1917** jb. - Store Backa 1770t. 1780t. lh, Stor Backa 1790t. lh, Storebacka 1790t. lh, St. Backa 1840t. lh; Framnäs (Backa) ek, Framnäs GS By. ~ Ä. jbr skattehmn 1 mtl. Det äldre namnet *Backa*, som nu knappast användes, är gammal böjd form av *backe*; gården ligger vid en bergslutning. Skrivningarna *Stora B.* o. d. i lh ha använts till skillnad från *Lillebacka* (se detta). Det nu brukliga namnet *Framnäs* är väl taget ur Tegnér's Frithiofs saga; det är icke motiverat av naturförhållandena.

1 Gatan

1/3 sk. - Gatan o. d. 1585 **1877** jb. - Gatan 1572 tl, Gat(h)a 1648 lh 1654 db 1747 kb. ~ Första g. jb 1585, skattetorp, sedermera hmn 1/3 mtl. Namnet är best. form av *gata* 'by- el. fä väg'.

1 Getebol

Getbol, Gettebol 1 sk. - Gettebollet 1503 N. o. H. II s. 72. - Getabodh 1540, Giüttha- 1542, Gette- 1543, Giettebord 1546, Giëttabordtth 1550, Gitte- 1610, Giette- 1633, Geteboll 1590, Getteböl 1585 1600, Getebol 1825 **1877** jb. - Getabordh 1546 tl, -bo 1556 tl, -bola 1564 tl. ~ Ä. jbr skattehmn 1 mtl. F. led. är urspr. antingen gen. plur. av ordet *get* el. gen. sing. av ett mot fno. *Gaiti* och fda. *Gete* svarande fsv. mansn. *Gete*. S. led. är *bol* 'gård, hemman'.

1 Grorud

1/2 sk. - Groue^vdh 1540, Grode- 1542, Grorudh 1543 1680, Grorud 1715 **1877** jb. - Grorid 1540 Skjb s. 172, -rödh 1564 tl, Grooryd 1546 tl, Groorerud 1747 kb 1830t. lh. ~ Ä. jbr kyrkohmn (präste) 1 mtl. F. led. är kanske gammal gen. av det fnord. kvinnonamnet *Gro(a)*. S. led. är *rud* 'röjning'.

1 Guttane

1 sk. - Gwttagen, Guttagen 1503 N. o. H. II s. 72. - Guttaken 1540, Gutt(h)ackenn 1542 1543, Gwttacken 1551, Guttagen 1548, Guttan 1568 1877, Guttane **1917** jb. - Guttan 1556 tl, Guttanne 1581 tl, Guttanna o. 1647 Gs s. 116, Gutana 1639 db, Gåthana 1640 db, Gottanna o. 1646 Gs s. 108, Guttane 1655 db 1770t. 1840t. lh bek ek GS By Sve 5 s. 509. ~ Ä. jbr skattehmn 1 mtl. F. led. är väl urspr. fsv. gen. av det gamla mansn. *Gutte, Gotte*. S. led. är urspr. dat. sg. av fsv. *taka* 'intaga' (jfr *Finnatorp* i Botilsäters sn). För den mycket tidiga reduktionen från **Guttatakonne* till *Guttane* jfr *Galtane* i Huggenäs sn.

1 Hallanda

Halland, Haland 1/2 sk. - Halend 1568, Halland 1572, Halandh 1576 1633, Halanda 1660, Hallanda 1610 **1877** jb. - Halan 1564 tl 1602 värml. db, Halen 1572 tl, Halänn 1610 sl, Halane 1632 db, Haland 1638 1668 db, Halanda 1747 kb 1765 1792 lh, Halun 1688 lh, Hallunda 1808 Hln. ~ Första g. jb 1568 skattetorp, sedermera hmn 1/2 mtl. Namnet är möjligen en urspr. sammansättning **Hardbland*, vari f. led. är fsv adj, *hardb* 'hård' och s. led. *land* (jfr *Hallanda* SOV XIII s. 4); *db* har då utträngts mellan *r* och *l* och därefter *r* försvunnit framför *l* ss. i värml.dial. *Kal* 'Karl' o. d.

1 Hulda

Holta 1 sk. - Hulda o. d. 1540-**1877**, Hålt(t)a 1546 1585, Holtta 1572, Hult o. d. 1550-1715, Holt 1551, Hålltt 1568 jb. - Hultet 1662 db. ~ Ä. jbr frälsehmn 1 mtl. Namnet är fsv. pl. av *hult* 'skog'.

1 Humletan

1/8 sk. - Humbletan(n) 1617 1725, Hummeltan 1633, Humletan 1825 **1877** jb. - Humbletagän 1610 sl, Hummeltan, Humeltan 1790t. lh, Hummeltan 1800t. 1840t. lh. ~ Första g. jb 1617, skattetorp, sedermera hmn 1/8 mtl. S. led. är urspr. best. form (i dat.) av *taka* 'intaga'. F. led. kan vara gen. av ett mansn. *Humble* som är känt från fda. Men den kan också och snarare innehålla böjd form av appellativet *humle* (fsv. *humle*), i vilket fall namnet betyder 'intagan med humleodling'. - En hemmansdel heter **Kotten**. Detta namn är väl best. form av en motsvarighet till no. dial. *kott* 'nystan', värml.dial. *kott* 'kotte', här förmodligen avseende någon liten bergknöl.

1 Häverud

1/2 sk. - Haffuerud(h) 1568 1586, Hoffue-1576, Håffuerudh 1581, Håfuellrudh 1610, Håfverud o. d. 1621-**1877**, Håfwelsrudh 1680 jb. - Hauarvd 1556 tl, Håffverödh 1564 tl, Hoffrudh 1640 db, Håffwe-, Håffröodh, Håfweröö 1648 lh. ~ Första g. jb 1568, skattetorp, sedermera hmn 1/2 mtl. F. led. synes urspr. vara fsv. gen. **Havidba(r)* av det icke vanliga mansn. *Havidb* (jfr SOÅ XV s. 66 f.) el. **Hava* av ett kortnamn **Have*. Skrivningarna *Håfuell-*, *Håfwelsrudh* jb 1610 1680 äro väl påverkade av namnet *Håvilsrud* i Eda sn Jösse hd. S. led. är *rud* 'röjning'.

1 Järnbol

1/2 fr. - Järboo 1568, -bool 1585, Jerbo(o) 1572 1573, Jernnboll 1590, Jernebool(l) 1600 1621, Järnbol o. d. 1633 **1877**, Järnebool 1660 jb. - Jernbola 1564 tl, Jerbool 1651 db. ~ Första g. jb 1568, skattetorp, senare hmn 1/2 mtl. F. led. är väl urspr. gen. av fsv. mansn. *Järne*.

1 Kallskog

1/3 sk. - Kalfskog(h) 1594 1621, Kalschogh 1633, Kalffskough 1660 1686, Kallskog 1715 **1877** jb. - Kalskogh 1590 tl, Kaskoogh 1620 db, Carlskogh 1648 lh, Kol- 1653 db, Kallskogh 1662 db. ~ Första g. jb 1594, skattenyb., snart hmn 1/3 mtl. F. led. är urspr. ordet *kalv*. Möjligen är gården uppkallad efter *Kallskog*, tidigare *Kalvskog*, i grannsocknen Mo (Tössbo hd, Älvsborgs l.), vilken i sin tur är uppkallad efter sjön (Nedre) *Kalven* (se SOÄ XVII s. 30).

1 Karud

1 sk. - Karineret 1503 N. o. H. II s. 72. - Karine^vdh 1540, Karinnerudh 1542 1568, Karödh 1572, Karudh 1576 1680, Karrudh 1686, Karud 1715 **1877** jb. - Karinarwd 1546 tl, -rödh 1564 tl, Karud 1556 tl, Karodh 1624 värml. db. ~ Ä. jbr skattehmn 1 mtl. F. led. är urspr. fsv. gen. av namnet *Karin*. S. led. är *rud* 'röjning'.

1 Karudstorp

Kar(ud)storp 1/2 sk. - Karinrwdztorp 1568, Karudstorp o. d. 1571-**1877**, Karus- 1572 1581, Karusstårp 1590 jb. - Kars(s)torp 1655 db 1770t. lh, Karerudztorp 1747 kb. ~ Första g. jb 1568, torp (upptaget med Lerbyn), 1571 skattetorp, sedermera hmn 1/2 mtl. Gränsar till *Karud*.

1 Lerbyn

1 sk. - Lerbyn 1503 N. o. H. II s. 72. - Lerby 1540 1576, -byenn 1543 1548, Lerbyn 1600 **1877** jb. ~ Ä. jbr skattehmn 1 mtl. I Näs hd är jordmänen i allmänhet glacial *lera*.

1 Lerdalen

1/4 fr. - Lerdalen o. d. 1657-**1877** jb. - Lerdalen 1653 db. ~ Första g. jb 1657, frälsehmn 1/4 mtl. I Näs hd är jordmänen i allmänhet glacial *lera*.

1 Lillebacka

1/4 sk. - Lille Backa 1610 1633, L^a B. 1715, Lillebacka 1825 **1877** jb. - Lille Backen 1664 db, Backa Lilla bek, L. Backa ek GS By, Lillebacken 1663 db, Lillebacka 1610 sl 1638 db. ~ Första g. jb 1610, skattehmn 1/4 mtl. Ligger intill *Stora Backa* i Kila sn. Jfr även *Backa* ovan, äldre namn på *Framnäs*. - En hemmansdel heter **Klovsten** (Klöfvesten ek). Ligger nära intill ett råmärke mellan Kila och Tveta sn, vilket kallas Kloffuesteen 1656 db, Klofwestenen 1666 db och tydligen utgjorts av en *kluven sten*.

1 Mon

1/4 sk. - Moon 1606 1686, Moen 1660 1877, Mon **1916** jb. - Moen 1600 tl, Moo 1648 lh, Mon 1788 1850t. lh bek ek GS. ~ Första g. jb 1606, skattetorp, snart hmn (1/3, 1/4 mtl).

1 Mossvik

1/4 kr. - Måsseuich 1550 1600, -wyk 1660 1686, Måssuick 1576, Måsvik o. d. 1585 1877, Mossvik **1917** jb. - Mozuik 1556 tl, Måsawick 1572 tl, Mååsevijkän o. 1646 Gs s. 105, Mossewyken 1653 db, Måsviken 1808 Hln, Mossvik 1840t. lh ek bek GS; Komministerboställe bek. ~ Första g. jb 1550, kyrkotorp (präste), senare kronatorp, sedermera hmn (1/3, 1/4 mtl). Prästboställe. Ligger vid Sjönsjö.

1 Prästegården

1 sk. Binamn: **Tveta**. Prästegården 1540 **1877**, Prestborl 1542 jb. - Stompnen y Tweta 1540 Skjb s. 172, Stomnenn 1581 tl; Prestagålen 1572 tl, Tweta Prästegårdh 1648 lh; Tweta gårdh 1670 db, Tweta 1648 b. 1800t. lh, Tveta Sve 5 s. 509. ~ Ä. jbr kyrkohmn (präste) 1 mtl. Prästgård under medeltiden. Binamnet är säkerligen det äldsta namnet. Urspr. lydte det kanske **Thwet* (jfr fno. gårdnamn *puait*, Rygh NG VII s. 374, 378) men har sedan upptagit socknens namnform, se denna.

1 Rud

1/3 sk. - Rud(h) 1542-1686, Ruud 1715
1877, Rud **1916** jb. - Rödh 1564 tl, Röö 1648
lh. ~ Första g. jb 1542, skattetorp (jb 1542-
43 upptaget i By sn, 1545-51 i Kila sn, 1568
med Sjöbyn), sedermera hmn 1/3 mtl.
Namnet är ordet *rud* 'röjning'.

1 Sandbol

1/3 sk. - Sond- 1568, Sandboll 1572 1680, -
bohl 1686 1725, Sanbol 1576, Sannbol 1590,
Sande- 1600, Sandbol 1825 **1877** jb. -
Sanboll 1564 tl, Sånbola 1572 tl, Sannebool
1664 db. ~ Första g. jb 1568, skattetorp,
sedermera hmn 1/3 mtl. F. led. är urspr.
antingen ordet *sand* eller gen. av fsv. mansn.
Sande. S. led. är *bol* 'hemman'. Jfr *Sandbol* i
Kila sn.

1 Sjöbyn

Sjöby 1 sk. - Siöbyn 1503 N. o. H. II s. 72. -
Sööby 1540, Siö(ö)bÿ 1542 1585, Säby 1543,
Siöbin 1551, -byñn 1590 1633, Sjöbyn 1825
1877 jb. - Säby 1546 tl, Siöby 1633 db, Sjöby
1778 1840t. lh. ~ Ä. jbr skattehmn 1 mtl
(1577-84 upptaget i Kila sn). Gården ligger
vid *Sjönsjö*. Det alternativa uttalet med *y* i f.
led. är framkallat av *y* i s. led. Jfr uttalet *Ybby*
av namnet *Edeby* i Övre Ulleruds sn Kils hd
(SOV VIII s. 53).

1 Skråbol

1/8 sk. - Skråbooll 1646, Skråbol o. d. 1680-
1877 jb. - ?Siöby torph 1633 db, Pukebool
1648 db, Skråbol 1649 db. ~ Första g. jb
1646, kronohmn 1/8 mtl. Att *Sjöby torp* db
1633 avser denna enhet, är sannolikt,
emedan Skråbol gränsar till Sjöbyn och är
vida yngre än detta. Att *Pukebol* db 1648 och
Skråbol db 1649 beteckna samma sak, är
nästan alldeles visst. F. led. i *Pukebol* är ä. sv.
puke 'djävul, spöke' m. m., väl i dess
användning som personnamn. S. led. är *bol*
'gård'. Namnet *Skråbol* har kanske en gång
lytt **Skråpukebol*, som väl då varit en
skämtsam ombildning av *Pukebol* efter ä. sv.
skråpuk(e) 'ansiktsmask', varefter namnet på
vanligt sätt förkortats genom mellanledens
bortfall. Jfr emellertid även *Skråbo* SOÄ VII:
2 s. 164 (med oförklarad f. led).

1 Skärsmyr

1 sk. - ?Skærffmire 1525 reg 2 s. 125. -
Skärtzmÿr' 1540, Skierssmÿre 1543,
Skärsmÿre 1568, Sckeersmÿro 1585,
Skiersmÿr 1542, Schierssmir 1546, Stierss-
1548, Skierssmÿr 1550, Skerssmÿr 1572, -
mÿro 1633, Skiärsmÿr 1680 1725, Skjärsmÿr
1825 1877, Skärsmÿr **1916** jb. - Skeersmÿr
1546 tl, Skirzmÿr 1556 tl, Skierssmÿran 1648
lh, Skärsmÿra 1742 ggk, -mÿr 1765 lh bek ek
GS, Skiers Mÿre 1603 värml. db. ~ Ä. jbr
frälsehmn 1 mtl. F. led. är kanske urspr. gen.
av det fsv. tilln. *Skärver* (Hellquist, Xenia
Lideniana s. 99); men omöjligt är väl ej
heller, att den är gen. av *skär* 'i dagen
uppstickande klippa'. Ligger sidlänt vid
Gatviken av Vätern.

1 Smärslid

1 sk. - Smerislet 1503 N. o. H. II s. 72. - Smörslidh 1540, Ssmersliidh 1542, Smerslidh 1543 1581, Smärslid 1568, Smerdzlydh 1585, Smertzliid 1600, Smärsslidh 1663, Smerslid 1590 1877, Smärslid **1916** jb. - Smärisliid 1546 tl, Smerzlin 1564 tl, Smerslede 1623 värml. db, -le 1648 lh. ~ Ä. jbr skattehmn 1 mtl. Om f. led. innehåller samma binamn, som antagits ingå i *Smärsbol* i By sn (se detta) är med hänsyn till skrivningarna 1503 och 1546 ovisst. - En hemmansdel heter **Väckel**. Jfr detta namn SOV V s. 3.

1 Snåre

1/2 sk. - Snöra 1550 1551, Snora 1572, Snåra 1576 1581, Snåre 1568 **1917**, Snåret 1660 1877 jb. - Snora 1556 tl, Snorä 1602 värml. db, Snåra 1564 tl, Snarrudh 1663 db, Snårud 1787 1826 lh, 1808 Hln, Snårerud 1790t. lh. ~ Första g. jb 1550, kyrkotorp (präste), senare hmn 1/2 mtl. Namnet är säkerligen liksom det no. *Snaare* (Rygh, NG III s. 207) urspr. gammal pl. av ordet *snår*.

1 Tonerud

Tonrud, Tonnerud 1/2 sk. - Tonne Rwdh 1571, Thunerud 1572, Tonerudh 1576 1633, Torne- 1610, Tonnerudh 1660 1686, Tonerud 1715 **1877** jb. - Tonrödh 1564 tl, Tonerodh 1620 db, Tornerud 1629 värml. db. ~ Första g. jb 1571, skattetorp, sedermera hmn (1/3, 1/2 mtl). F. led. är av oklar härledning (jfr no. *Tonnerud*, Rygh, NG I s. 64). S. led. är *rud* 'röjning'.

1 Tonerudstorp

1/4 sk. Binamn: **Kvarnbacka**. - Quarnnebacken 1606, Quarnbacken 1610, Qwarbacken 1613, Tonerudztorp el. Quarnebacken 1614, Tonerudztorp 1621, Tonerudztorp(h) 1633 1715, Tonnerudztorp(h) 1680 1686, Tonerudztorp **1877** jb. - Quarnabackän 1610 sl, Quarnebacka 1669 db. ~ Första g. jb 1606, skattetorp, snart hmn 1/4 mtl. Gränsar till *Tonerud*. Blott binamnet, som är äldre, användes i dagligt tal. Detta är böjd form av ordet *kvarnbacke*. Jb 1700-1825 upptas en bäckkvarn Tonerudzqvarn under hmnet.

Tveta

Tvetsocken, Tvetsocknen.
 Socken nämnes 1503. Den är annex till Kila. Namnet är troligen gammal gen. *Thweta(r)* av det äldsta namnet på f. d. stomhmnnet Prästegården, vilket kan antagas ha lytt **Thwet* (jfr fno. sockennamn *Duaëitar k.* 1379 Rygh NG IX s. 1, *Duaëitar s.* 1385 Rygh NG VII s. 373, och *Prästegården* nedan). Fsv. **thwet* f. torde betyda 'uthuggning i skog', jfr värml.dial. *tvet* n. 'inhuggning i träd vid dess fällande el. avhuggande'.

Namnformer före 1540: Twethe soken 1503 N. o. H. II s. 72.

Jordeboksformer fr. o. m. 1540: Tueta S. 1540 1621, T(h)uette S. 1543 1546, Twete S. 1568, Tveta S. **1877**.

Övriga namnformer: Tweta k. 1540 Skjb s. 172, Tweeth socken 1670t. ggk.

1 Valnäs

1 sk. - Valnes 1503 N. o. H. II s. 72, Þwallenes 1533 fogderäk. - Varnäs 1540, Walnes 1542 1572, -ness 1576 1581, Walnäs 1568 1680, Wallenäs 1610, Walenäs 1633, Wahnäs 1825 1877, Valnäs **1916** jb. - Valness 1540 Skjb s. 172 1546 tl, Valenes 1564 tl. ~ Ä. jbr skattehmn 1 mtl. F. led. är troligen (liksom väl också det oförklarade no. *Valenäs*, Rygh, NG VII s. 469) urspr. gen. pl. *vala* av fsv. *val* (fvn. *volr*) 'stock, käpp' (jfr sådana namn som *Stockenäs* SOÄ XVI s. 136 och *Käppenäs* SOÄ XVII s. 10) el. kanske en motsvarighet till fvn. *valr* 'falk' (jfr *Valunda* SOV XII s. 23). Gården ligger innanför ett näs i Sjönsjö.

1 Vickersrud

1 sk. - Vigilsret, Wigelsret 1503 N. o. H. II s. 72, 75. - Vikens^vdh 1540, Wi(i)ckennsruhdh 1542 1543, Wickenssruhd 1550 1551, Wigenss- 1572, Wickens- 1576, Wikensruhdh 1585 1590, Wikärsrud 1600, Wjkers Rudh 1610, Wjckers- 1633, Wjkes- 1621, Wjkerssruhdh 1660, Wickersrud 1825 **1877** jb. - Vikilsrwd 1546 tl, -rödh 1572 tl, Vikilzrvd 1556 tl, Vikisrödh 1564 tl, Wikersruhdh 1619 db, Wikelsiöö 1631 db, Wittersse 1648 lh, Wjkerudh 1647 db. ~ Ä. jbr skattehmn 1 mtl. F. led. innehåller möjligen urspr. gen. av ett något hypotetiskt fsv. mansn. **Vikulf* (Lundgren-Brate, Personnamn s. 299); jfr det oförklarade no. *Vikelsrud* (Rygh, NG IV: 1 s. 200). S. led. är *rud* 'röjning'.

1 Vickersrudtorp

Viksjötorp 1/3 sk. - Wikersrudhtårp 1602, Wjkesrudhtorp 1610, Wjkerudh 1621, Wjckersrud- 1633, Wjkerudz- 1660 1715, Wjkersrudz- 1725, Wickersrudtorp 1825 **1877** jb. - Wikersrudztorp 1610 sl, Wikelsiötorp 1631 db, Wittiersse Torph 1648 lh, Wjkersetorp 1673 db. ~ Första g. jb 1602, skattetorp 1/2, senare 1/3 mtl. Gränsar intill *Vickersrud*.

1 Äsketan

1/3 sk. - Esketagen 1585, Askietæenn 1590, Eskietagen 1600, -than 1610, -tan 1686 1725, Esketan 1621 1877, Äsketan **1916** jb. - Eskiltakan 1590 tl, Eskietakan 1600 tl, -tan 1602 värml. db, Äsketand 1671 db, -tanda 1648 lh. ~ Första g. jb 1585, skattenyb. (upptaget 1584), senare hmn 1/3 mtl. F. led. är *äske* 'askbestånd', s. led. är urspr. dat. sg. best. form av fsv. *taka* 'intaga'. Betydelsen bör vara 'intagan med askbestånd'.

1 Önholm

1 fr (sät.). - Ön 1540, Önn 1542 1581, Ödenn 1543, Ödenne 1546 1548, Öckenne 1550, Öckne 1551, Öenn 1572 1600, Öne 1610, Öna 1633 1877, Önholm **1917** jb. - Öndh 1564 tl, Öiia 1600 tl, Öna el. Önholm bek, Önholmen 1777 ggk, Önholm 1747 kb ek GS. ~ Ä. hbr frälsehmn 1 mtl. Namnet har urspr. varit *Ön*, senare *Öna* (dial. best. form av *ö*). I sen tid har *-holm* tillagts, förmodligen efter mönster av *Uddeholm*, *Sävstholm* m. fl. säterier. Den *ö*, varpå gården ligger, kallas numera också *Önholm*.

1 Östegården

1/2 sk. - Östegården 1583 **1877**, Östangårderna 1585, Östgården 1610, Östergårdhenn 1621 jb. - Östregården 1620 db, Östgålen 1620 db, Östergården 1648 1850t. lh ek bek. ~ Första g. jb 1583, skattetorp, sedermera hmn 1/3 mtl. Namnet betyder väl 'gården i öster'; det torde då vara givet i förhållande till Vickersrud.
